**UOT 94; UOT 32:93/94**

**TƏBRİZƏ BAĞIROVA**
*Naxçıvan Dövlət Universitetinin doktorantı, müəllim*
https://orcid.org/0009-0009-7451-4649
**tabrizabaghirova@ndu.edu.az**
**tabrizabaghirova@gmail.com**

# İKİNCİ QARABAĞ MÜHARİBƏSİNDƏN SONRA CƏNUBİ QAFQAZDA AZƏRBAYCANIN YARATDIĞI YENİ REALLIQLAR REGİONAL VƏ BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR KONTEKSTİNDƏ

DOI: https://doi.org/10.36719/2708-065X/112/90-95

*Bu məqalədə 2020-ci ildə Azərbaycanın II Qarabağ müharibəsində hərbi qələbə qazanmasından sonra Cənubi Qafqazın geosiyasi nöqteyi-nəzərindən transformasiyası araşdırlır. Mövzuya beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyəsi, xüsusilə realizm və liberal institusionalizm obyektivindən baxdıqda Azərbaycanın ərazisini işğaldan azad etməsi, Türkiyə ilə möhkəmlənən müttəfiqliyin və regional əlaqələrə strateji sərmayələrin artması və bu kimi digər amillər güc balansını necə dəyişdirdiyini təhlil etməyə imkan verir. Tədqiqatın əsas özəlliyi ondan ibarətdir ki, ATƏT-in Minsk Qrupu kimi ənənəvi aktyorların azalmış rolunu, Rusiya, İran və Gürcüstanın mövqelərinin yenidən kalibrlənməsini və Avropa İttifaqı, ABŞ və Çinin artan maraqlarını araşdırmağı əsas hədəf olaraq müəyyənləşdirir. II Qarabağ savaşında Azərbaycanın mütləq hərbi uğurlarına baxmayaraq, region həll olunmamış Ermənistan-Azərbaycan mübahisələri, kövrək reinteqrasiya prosesləri və daha geniş təhlükəsizlik gərginliyi də daxil olmaqla problemlərlə dolu olaraq qalmaqdadır. Apardığımız bu araşdırma tədqiqatçılar üçün tövsiyələr verməklə yekunlaşır və münaqişədən sonrakı idarəçilik və regional əməkdaşlıq üzrə gələcək tədqiqatlar üçün istiqamətlər təklif edir.*

*Açar sözlər:* Azərbaycan, Cənubi Qafqaz, Qarabağ münaqişəsi, regional geosiyasət, post-münaqişə dövrü.

***Giriş***. 2020-ci ildə Qarabağ bölgəsi uğrunda Azərbaycan və Ermənistan arasında gedən II Qarabağ Müharibəsi Cənubi Qafqazın geosiyasətində köklü dönüş nöqtəsi oldu. Cəmi 44 gün davam edən müharibə Azərbaycanın qəti qələbəsi və 1990-cı illərin əvvəllərindən Ermənistanın nəzarətində olan mühüm ərazilərin geri alınması ilə nəticələndi. Bu nəticə təkcə regionda hərbi və ərazi balansını dəyişməyib, həm də regional və qlobal güclərin diplomatik uyğunlaşmalarını, enerji siyasətini və strateji hesablamalarını yenidən formalaşdırıb. Tarixən Cənubi Qafqaz SSRİ-nin parçalanması, mübahisəli sərhədləri və Qarabağ məsələsində üstünlük təşkil edən davamlı "dondurulmuş münaqişə" paradiqması ilə müəyyən edilib. Bununla belə, 2020-ci ildə baş vermiş hadisələr regional əməkdaşlıq, əlaqə və təhlükəsizlik üçün uzunmüddətli təsirləri olan yeni reallıqlar təqdim edərək, bu formanı sındırdı. Müharibənin nəticəsi hərbi texnologiyadan strateji istifadə, diplomatik çeviklik və xüsusilə Türkiyə ilə müttəfiqlikləri fonunda Azərbaycanın əsas regional aktor kimi güclənməsinə səbəb oldu.

Nəzəri baxımdan dəyərləndirildikdə Cənubi Qafqazdakı yeni dinamikanı realizm və liberal institusionalizmin ikili linzaları vasitəsilə başa düşmək olar. Realist nəzəriyyə Azərbaycanın hərbi güc və müttəfiqlik yolu ilə ərazi bütövlüyünə can atdığını vurğulayır. Azərbaycanın Türkiyə ilə olan müttəfiqliyi də müharibə səylərinin dəstəklənməsində mühüm rol oynayan amillər kimi dəyərləndirilə bilər. Digər tərəfdən isə qeyd etmək lazımdır ki, liberal institusionalizm iqtisadi dəhlizlər və Zəngəzur dəhlizi və Cənub Qaz Dəhlizi kimi regional infrastruktur təşəbbüsləri vasitəsilə münaqişədən sonrakı inteqrasiya və əməkdaşlıq istəklərini izah etməyə kömək edir.

Bu məqalənin əhəmiyyəti onun II Qarabağ Müharibəsindən sonra Azərbaycanın yaratdığı yeni geosiyasi reallıqların, xüsusən Ermənistan, Gürcüstan, İran, Türkiyə və Rusiyanın, eləcə də Aİ, ABŞ və Çin kimi beynəlxalq aktorların iştirak etdiyi regional transformasiyalar kontekstində təhlilindən ibarətdir. Beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyəsinə əsaslanaraq və regional təhlilə əsaslanan bu tədqiqat aşağıdakı tədqiqat suallarına cavab verir:

• Azərbaycan hansı strateji nailiyyətlərə nail olub və bunlar Cənubi Qafqazın geosiyasətini necə formalaşdırır?

• Azərbaycanın müharibədən sonrakı üstünlüyü fonunda regional güclər öz mövqelərini necə dəyişirlər?

• Qlobal güclər və çoxtərəfli institutlar üçün daha geniş təsirlər hansılardır?

Bu sualları araşdırmaq üçün bu məqalə əvvəlcə münaqişəni tarixi və nəzəri çərçivələri daxilində kontekstləşdirəcək, daha sonra Azərbaycanın müharibədən sonrakı siyasətini və müttəfiqliklərini təhlil edəcək, regional cavabları qiymətləndirəcək və nəhayət, formalaşmaqda olan Cənubi Qafqaz nizamının beynəlxalq nəticələrini nəzərdən keçirəcək.

***Azərbaycanın strateji qazancı və regional güc balansının dəyişməsi***. II Qarabağ Müharibəsinin ən bariz nəticəsi Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə tanınmış ərazilərinin əhəmiyyətli bir hissəsini uğurla geri qaytarması oldu. 2020-ci il noyabrın 10-da üçtərəfli atəşkəs sazişi imzalanana qədər Azərbaycan təkcə Qarabağın bir hissəsi deyil, həm də onun ətrafında yerləşən Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı rayonları, Kəlbəcər və Laçının bir hissəsi üzərində nəzarəti bərpa etmişdi [6, s.7-9]. Bu ərazi qazanmaları həm simvolik, həm də strateji əhəmiyyət kəsb edirdi. 1990-cı illərin əvvəllərində itirilmiş torpaqlar üzərində Azərbaycanın suverenliyini bərpa etdi və regional xəritəni Bakının xeyrinə xeyli dəyişdi.

Atəşkəs sazişinin ən strateji əhəmiyyətli müddəalarından biri Ermənistanın Sünik vilayətindən keçən Zəngəzur dəhlizi ilə Azərbaycanın materik hissəsi ilə onun Naxçıvan anklavı arasında nəqliyyat əlaqəsinin açılması öhdəliyi idi. Onun tam icrası mübahisəli olaraq qalmasına baxmayaraq, dəhliz Azərbaycanı Türkiyə və Mərkəzi Asiya ilə birləşdirərək və Cənubi Qafqazı Orta Dəhliz və Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu kimi Şərq-Qərb ticarət yollarına daha dərindən inteqrasiya etməklə regional əlaqəni transformasiya etmək potensialına malikdir [3, s.29-30].

Azərbaycanın döyüş meydanındakı uğurları, əsasən, dəqiq zərbə imkanlarına, kəşfiyyata və komanda sistemlərinə böyük sərmayə qoyulması ilə xarakterizə olunan silahlı qüvvələrinin on il ərzində modernləşdirilməsinin nəticəsi idi. Türkiyə və İsrail pilotsuz təyyarələri texnologiyasının, xüsusən Bayraktar TB2 və Harop kimi pilotsuz döyüş sursatlarının inteqrasiyası Azərbaycana müharibənin ilkin mərhələlərində əhəmiyyətli üstünlüklər verdi, sürətli ərazi irəliləyişlərinə və Ermənistanın müdafiə infrastrukturunun məhvinə imkan verdi. Bu yeniliklər müasir müharibədə daha geniş tendensiyanı əks etdirirdi və Cənubi Qafqaz döyüş meydanında taktiki inqilabı təmsil edirdi [6, s.10].

***Azərbaycan-Türkiyə strateji tərəfdaşlığı.*** Azərbaycanın hərbi və siyasi uğurunda əsas məqamlardan biri də, onun Türkiyə ilə müttəfiqliyinin dərinləşməsi idi. Türkiyə Azərbaycana münaqişə boyu təkcə silah-sursat və hərbi texnika və yaxud təlim ilə deyil, həm də diplomatik və mənəvi istiqamətdə də dəstək verib. Bu strateji uyğunlaşma 2021-ci ilin iyununda ikitərəfli münasibətləri müdafiə, təhlükəsizlik və iqtisadi əməkdaşlığı əhatə edən formal müttəfiqlik səviyyəsinə qaldıran Şuşa Bəyannaməsinin imzalanması ilə yekunlaşdı. Bəyannamə Türkiyə-Azərbaycan münasibətlərində yeni dövrün başlanğıcını qoydu, hərbi əməkdaşlığı institusionallaşdırdı və Türkiyəni müharibədən sonrakı formalaşmaqda olan regional nizamın həm təminatçısı kimi yerləşdirdi [4, s.223-225].

Türkiyənin iştirakı həm də Cənubi Qafqazın güc balansında böyük dəyişiklikdən xəbər verirdi. Ənənəvi olaraq Rusiyanın təsirinin dominant olduğu bölgə indi daha mürəkkəb güc matrisi ilə üz-üzə idi və burada Türkiyə artan siyasi və iqtisadi payları olan iddialı bir aktyor kimi ortaya çıxdı. Azərbaycanın Ankara və Moskva arasındakı münasibətləri heç bir gücdən uzaqlaşdırmadan balanslaşdırmaq qabiliyyəti onun artan diplomatik təsir imkanlarını vurğulayır [7, s.45].

***Ermənistanın regional mövqeyinə təsir***. Ermənistan üçün müharibənin nəticəsi 1994-cü ildən sonrakı strateji mövqeyinin dramatik şəkildə dəyişməsi oldu. O, təxminən otuz il ərzində işğal etdiyi ərazilərə nəzarəti itirdi və müdafiə doktrinasına və hərbi etibarına zərbə vurdu. Müharibə Ermənistanın Rusiyaya həddən artıq güvəndiyini və münaqişə zamanı neytral qalan Rusiyanın başçılıq etdiyi Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatına (KTMT) inteqrasiyasının məhdudiyyətlərini ifşa etdi. Bundan əlavə, Türkiyə və Azərbaycan tərəfdaşlıqlarını möhkəmləndirdikcə Ermənistanın regional təcrid vəziyyəti daha da dərinləşdi və Gürcüstan neytrallığını qorudu və Yerevanı diplomatik cəhətdən sıxışdırdı [6, s.11-12]. Ümumilikdə, müharibədən sonrakı reallıqlar Azərbaycanın Cənubi Qafqazın güc iyerarxiyasında dominant aktor kimi mövqeyini möhkəmləndirdi, Ermənistan isə daha rəqabətli

və çoxqütblü regional mühitdə strateji yenidən kalibrləmə ilə üzləşir. II Qarabağ Müharibəsinin nəticəsinə əsasən Cənubi Qafqaz və qonşu dövlətlərin rollarını yenidən formalaşdıran bir sıra regional dəyişikliklərə səbəb oldu. Yeni nəqliyyat marşrutlarının, enerji dəhlizlərinin və müttəfiqlik modellərinin yaranması regionda güc balansını əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdi.

***Rusiyanın yeni rolu***. Rusiyanın Cənubi Qafqazdakı mövqeyi 2020-ci il atəşkəs sazişi ilə həm möhkəmləndi, həm də ona meydan oxudu. Bir tərəfdən, Moskva özünü əsas vasitəçi kimi göstərməyə müvəffəq oldu, noyabrdakı üçtərəfli sazişə vasitəçilik etdi və sabitliyi qorumaq üçün Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinə 2000-ə yaxın sülhməramlı göndərdi [6, s.12-13]. Bu qüvvələr atəşkəs və Rusiyanın quruda təsirinin fiziki təminatı rolunu oynadı. Bununla belə, Rusiyanın Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsini təsir rıçaq vasitəsi kimi idarə etmək üzrə çoxdankı strategiyası Azərbaycanın hərbi uğurları və Türkiyənin artan iştirakı ilə pozuldu. Moskva indi özünü ənənəvi müttəfiqi və KTMT üzvü olan Ermənistan və Türkiyə ilə güclü əlaqələri olan yüksələn regional aktyor Azərbaycan arasında tarazlıqda tapır. Rusiya müdafiə paktları və hərbi bazalar vasitəsilə İrəvan üzərində təsir rıçaqlarını qoruyub saxlasa da, Bakı və Ankaranı özündən uzaqlaşdırmamaq üçün Azərbaycanın strateji uğurlarına dözməli oldu [7, s.45].

***İranın strateji narahatlığı***. İran müharibədən sonrakı vəziyyətə artan təşvişlə baxıb. Sərhədlərin dəyişdirilməsi fikri, xüsusən də İranla həmsərhəd cənub rayonları üzərində Azərbaycanın nəzarətinin bərpası İranın əraziyə giriş və tranzit marşrutları ilə bağlı narahatlığına səbəb olub. Tehran İran ərazisindən yan keçəcək və onun regional təsirini azalda biləcək təklif edilən Zəngəzur dəhlizindən narahatlığını bildirdi. Buna cavab olaraq İran Azərbaycan sərhədi yaxınlığında genişmiqyaslı hərbi təlimlər keçirdi və onun Ermənistan və daha geniş Qafqazla əlaqəsini təhdid edən istənilən geosiyasi dəyişikliyə qarşı olduğunu vurğuladı. İranın strateji hesablaması həm də onun Türkiyə-Azərbaycan əməkdaşlığından Mərkəzi Asiya türk dövlətləri ilə inteqrasiyasını gücləndirmək və bununla da İranın regional mövqeyini sarsıtmaq qorxusu ilə formalaşır. Azərbaycanla ortaq dini və mədəni əlaqələrə baxmayaraq, Tehran ehtiyatlı olaraq qalır və özünün tranzit və təhlükəsizlik maraqlarını təmin edən regional status-kvonu qorumağa çalışır [7, s.13].

***Gürcüstanın mövqeyi və maraqları***. Gürcüstan Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində özünün ənənəvi neytrallıq mövqeyini qoruyub, birbaşa iştirakdan yayınmaqla yanaşı, Avro-Atlantik inteqrasiya kimi daha geniş məqsədlərinə üstünlük verib. Rusiya ilə tarixi gərginliyə baxmayaraq, Tbilisi Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri və Bakı-Tbilisi-Qars (BTQ) dəmir yolu da daxil olmaqla, regionun enerji və nəqliyyat infrastrukturunda əsas oyunçu olaraq qalır [2, s.101-102]. Müharibədən sonra bu dəhlizlərin əhəmiyyəti daha da artdı, çünki regional aktyorlar həm Rusiyadan, həm də İrandan yan keçən alternativ Şərq-Qərb marşrutları axtarırlar. Gürcüstanın siyasəti Qərb oriyentasiyasını qonşuları ilə sabit münasibətlərlə balanslaşdırmağa yönəlib. Ermənistan və İran mühüm regional tərəfdaşlar olduğu halda, Azərbaycan və Türkiyə enerji və tranzit sahələrində strateji müttəfiqdir. Beləliklə, Gürcüstan regionun maddi-texniki arxitekturasında neytral, lakin kritik həlqə kimi xidmət etməkdə davam edir [6, s.14-15].

***Yeni nəqliyyat və enerji dəhlizlərinin yaranması***. Müharibədən sonrakı regional yenidən konfiqurasiyanın əsas nəticəsi Şərq-Qərb əlaqələrinin canlandırılması və genişlənməsidir. Çini Mərkəzi Asiya, Xəzər dənizi, Cənubi Qafqaz və Türkiyə vasitəsilə Avropa ilə birləşdirən Orta Dəhliz yenidən geosiyasi aktuallıq qazanıb. Azərbaycan BTQ dəmir yolu və Ələtdəki liman infrastrukturu vasitəsilə özünü Asiya və Avropa arasında tranzit qovşağı kimi yerləşdirir. Təklif olunan Zəngəzur dəhlizi materik Azərbaycanı potensial olaraq Naxçıvana və oradan da Türkiyəyə birləşdirərək, türk dünyası arasında birbaşa nəqliyyat əlaqəsi yaratmaqla bu baxışı daha da gücləndirir. Onun həyata keçirilməsi siyasi və təhlükəsizlik problemləri ilə üzləşsə də, dəhliz artıq Azərbaycanın regional ticarət və logistikanı yenidən formalaşdırmaq ambisiyasının simvoluna çevrilib [7, s.15]. Kollektiv olaraq, bu hadisələr Cənubi Qafqazda çoxqütblüyə doğru daha geniş keçidi vurğulayır, yeni dəhlizlər təkcə fiziki xəritələri deyil, həm də regional və qlobal güclər arasında təsir dairələrini yenidən müəyyənləşdirir. Zəngəzur dəhlizinin yenidən açılması regionda onilliklər boyu davam edən blokadalara son qoyacaq, regionda biznes üçün kommersiya imkanları yaradacaq, investorları və müştəriləri bir ümumi, vahid bazarda bir araya gətirəcək [1, s.126].

***Beynəlxalq təsirlər***. İkinci Qarabağ Müharibəsi və onun nəticələri yaxın regiondan kənarda da geniş təsirlərə malikdir. Cənubi Qafqazda güc balansının dəyişməsi, yeni nəqliyyat dəhlizlərinin

yaranması və regional ittifaqların transformasiyası qlobal aktorları, o cümlədən Avropa İttifaqı, ABŞ, Çin və ATƏT kimi çoxtərəfli təşkilatları öz strategiyalarını və regionda iştirakını yenidən nəzərdən keçirməyə vadar edib.Avropa İttifaqı və ABŞ uzun müddətdir ki, Cənubi Qafqaza demokratikləşmə, münaqişə vasitəçiliyi və enerji şaxələndirilməsi obyektivi ilə yanaşır. Onların regionda təsiri Rusiya və ya Türkiyə ilə müqayisədə məhdud olsa da, II Qarabağ Müharibəsi Qərbin regionun strateji dəyərinə diqqətini təzələdi. Xüsusilə, Aİ Azərbaycan və Ermənistanla diplomatik missiyalar, yenidənqurma səylərini maliyyələşdirmək və dialoqu asanlaşdırmaq vasitəsilə - xüsusən də Avropa Şurasının Şarlz Mişelin rəhbərlik etdiyi vasitəçiliyi ilə əlaqələrini artırıb [6, s.16-17].

Enerji baxımından Azərbaycanın Xəzər dənizini Gürcüstan və Türkiyə vasitəsilə Avropa bazarlarına birləşdirən Cənub Qaz Dəhlizi vasitəsilə təbii qaz tədarükçüsü kimi rolu xüsusilə Rusiyanın 2022-ci ildə Ukraynaya təcavüzündən sonra əhəmiyyəti artıb. Aİ indi Azərbaycana Avropanın enerji təhlükəsizliyi və diversifikasiyasına əsas töhfə verən ölkə kimi baxır. Bununla belə, Qərb aktyorları əsasən Rusiya və Türkiyənin nəzarəti altında qalan regional təhlükəsizlik arxitekturasına birbaşa təsir göstərməkdə çətinlik çəkiblər.

***Çinin bölgədəki maraqları.*** Çinin Cənubi Qafqaza yanaşması Asiya ilə Avropa arasında ticarət və infrastruktur əlaqəsi yaratmağa çalışan onun daha geniş "Kəmər və Yol" Təşəbbüsü (BRI) tərəfindən formalaşdırılır. Çin regionda aşağı siyasi profilini qoruyub saxlasa da, xüsusilə Qərbin sanksiyaları və geosiyasi dəyişkənlik fonunda Rusiya ərazisindən yan keçən nəqliyyat dəhlizlərini inkişaf etdirməkdə iqtisadi maraqları var [2, s.106-108]. Xəzər dənizi, Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədən keçən Orta Dəhliz Pekinin strateji hədəfləri ilə sıx uyğunlaşır. Azərbaycan limanlara, dəmir yollarına və Ələtdəki Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı kimi logistika zonalarına sərmayə qoymaqla özünü bu şəbəkənin kritik həlqəsi kimi fəal şəkildə yerləşdirib. Çin Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı birbaşa mövqe tutmasa da, müharibədən sonra artan regional sabitlik və əlaqədən faydalanır. Bu iqtisadi praqmatizm Pekinin postsovet məkanında daha geniş strategiyasını əks etdirir: iqtisadi cəhətdən məşğul olun, siyasi baxımdan neytral qalın [7, s.16].

***Minsk qrupunun transformasiyası və ATƏT-in rolu.*** İkinci Qarabağ müharibəsinin əsas institusional itkilərindən biri onilliklər ərzində Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin həlli üçün əsas beynəlxalq çərçivə rolunu oynayan ATƏT-in Minsk Qrupu olmuşdur. Fransa, Rusiya və ABŞ-ın həmsədrliyi ilə Minsk Qrupu uzunmüddətli sülh sazişi əldə edə bilmədi və Rusiyanın birtərəfli qaydada vasitəçiliyi ilə 2020-ci il müharibəsi və sonrakı atəşkəs danışıqları zamanı böyük ölçüdə kənarda qaldı [5, s.180-182]. Müharibədən bəri həm Azərbaycan, həm də Ermənistan Minsk Qrupunun aktuallığına marağının azaldığını bildiriblər. Azərbaycan, xüsusən, münaqişənin hərbi və diplomatik yolla həll edildiyini və əvvəlki status-kvoya əsaslanan quruma heç bir rol qalmadığını iddia edir. Artıq daxili parçalanmalar və məhdud icra imkanları ilə zəifləmiş daha geniş ATƏT, yeni güc mərkəzləri – Rusiya, Türkiyə və getdikcə daha çox Aİ-nin vasitəçilik və sülh quruculuğu məsuliyyətlərini öz üzərinə götürdükcə Cənubi Qafqazdakı rolunun daha da azaldığını gördü. Bu transformasiya beynəlxalq münasibətlərdə daha geniş tendensiyanı əks etdirir: iddialı regionalizm və böyük güc rəqabəti şəraitində çoxtərəfli münaqişələrin həlli mexanizmlərinin faydasının azalması.

***Nəticə.*** Bu məqalədə Azərbaycanın İkinci Qarabağ müharibəsindəki qələbəsi ilə formalaşan yeni geosiyasi reallıqlar araşdırılmış və onların regional və beynəlxalq münasibətlərin daha geniş kontekstində nəticələri təhlil edilmişdir. Nəticələr göstərir ki, Azərbaycanın hərbi modernləşdirilməsi və Türkiyə ilə müttəfiqliyi Cənubi Qafqazda güc balansını əsaslı şəkildə dəyişib. Bu dəyişiklik Ermənistanın regional mövqeyini zəiflətdi, ATƏT-in Minsk Qrupu kimi ənənəvi münaqişə vasitəçiliyi çərçivələrini pozdu və Rusiya və Türkiyənin əsas təhlükəsizlik aktorları kimi rollarını artırdı. Bundan əlavə, Zəngəzur dəhlizinin yaranması fikri, Şərq-Qərb nəqliyyat marşrutlarının canlanması və qlobal güclərin artan diqqəti kimi yeni regional dinamika Cənubi Qafqazı enerji, kommunikasiya və böyük güc rəqabətinin strateji kəsişmə nöqtəsi kimi önə çıxarır. Azərbaycan regional paradiqmanı uğurla öz xeyrinə dəyişsə də, davamlı sülhün perspektivləri hələ də kövrəkdir. Hərtərəfli sülh müqaviləsinin olmaması, sərhədlərin demarkasiyasının həll edilməməsi kimi qeyri-müəyyən vəziyyət ciddi maneələr yaradır. Uzunmüddətli normallaşmanı dəstəkləmək üçün paralel siyasi, hüquqi və humanitar çərçivələr olmadan hərbi imkanların və infrastrukturun yenidən təsdiqlənməsi kifayət deyil.

Rusiya, Türkiyə və getdikcə daha çox Aİ və Çinin cəlb edilməsi çoxqatlı maraqlar balansı yaradır ki, bu da ya ehtiyatlı və balanslı əməkdaşlıq vasitəsilə regionu sabitləşdirə, və ya yanlış tətbiq edildikdə isə yolu ilə rəqabəti gücləndirə bilər. Cənubi Qafqaz indi postsovet irsinin, millətçi gündəmlərin və qlobal strateji rəqabətin kəsişdiyi, sabitliyin inklüziv diplomatiya və məsuliyyətli dövlətçilikdən asılı olduğu bir arenadır.

Tədqiqatçılar üçün tövsiyələr:

• Cənubi Qafqazda yaranan münaqişədən sonrakı idarəçilik modellərini araşdırın.

• Yeni güc strukturlarının, xüsusilə Azərbaycan-Türkiyə ittifaqı və Çinin strateji əlaqə təşəbbüslərinin rolunu təhlil edin.

• Qərbin təsirinin azaldığı regionlarda ATƏT kimi çoxtərəfli təşkilatların təkamülünü tənqidi şəkildə qiymətləndirin.

Gələcək tədqiqatlar aşağıdakılara diqqət yetirməlidir:

• Azərbaycanın hakimiyyəti altında Qarabağdakı etnik ermənilərin ictimai-siyasi reinteqrasiyası.

• Regional nəqliyyat dəhlizlərinin uzunmüddətli iqtisadi təsiri və onların qlobal təchizat zəncirinin dəyişmələri ilə uyğunlaşdırılması.

• Aİ və Çinin postsovet münaqişə zonalarında alternativ sabitləşdirici qüvvələr kimi həyat qabiliyyəti.

• Cənubi Qafqazda ikitərəfli və çoxtərəfli vasitəçilik mexanizmlərinin müqayisəli effektivliyi.

Bu yaranan dinamikanı öyrənməyə davam etməklə, tədqiqatçılar tarixi narazılıqların, strateji coğrafiyanın və qlobal maraqların birləşdiyi regionda güc və sülhün inkişaf edən arxitekturasını daha yaxşı başa düşə bilərlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Ismailzade, F. Strategic implications of the liberation of Karabakh. Caucasus International, 11(1-2), 2021: p.117–134, https://idd.az/media/old/2023/03/30/20220722110954_75910800.pdf?v=1.1 [12.01.2026].
2. Cornell, S.E. The International Politics of the Armenian-Azerbaijani Conflict: The Original "Frozen Conflict" and European Security. Palgrave Macmillan, 2017, 224 p.
3. Mearsheimer, John. The Tragedy of Great Power Politics. W.W. Norton & Company, 2001, 448 p.
4. Keohane, Robert O., and Nye, Joseph S. Power and Interdependence. Longman, 2011, 368 p.
5. De Waal, T. Black Garden: Armenia and Azerbaijan Through Peace and War (2nd ed.). New York University Press, 2013, 406 p.
6. International Crisis Group. Improving Prospects for Peace after the Second Nagorno-Karabakh War (Europe Report No. 264), 2021. https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/nagorno-karabakh-conflict-europe-central-asia-azerbaijan-armenia [12.01.2026].
7. Neset, S., Aydin, M., Ergun, A., Giragosian, R., Kakachia, K., & Strand, A. Changing geopolitics of the South Caucasus after the Second Karabakh War: Prospect for regional cooperation and/or rivalry (CMI Report No. 4). 2023, September, Chr. Michelsen Institute. https://www.cmi.no/publications/file/8911-changing-geopolitics-of-the-south-caucasus-after-the-second-karabakh-war.pdf [12.01.2026].

**ТАБРИЗА БАГИРОВА**

*Докрант Нахчыванского государственного университета, преподаватель*

## НОВЫЕ РЕАЛИИ, СОЗДАННЫЕ АЗЕРБАЙДЖАНОМ В ЮЖНОМ КАВКАЗЕ ПОСЛЕ ВТОРОЙ КАРАБАХСКОЙ ВОЙНЫ В КОНТЕКСТЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

В данной статье исследуется геополитическая трансформация Южного Кавказа после военной победы Азербайджана во Второй Карабахской войне 2020 года. С точки зрения теории международных отношений, особенно реализма и либерального институционализма, анализируется, каким образом освобождение азербайджанских территорий от оккупации, укрепление

союзнических отношений с Турцией и рост стратегических инвестиций в региональные связи изменили баланс сил. Особенностью исследования является акцент на уменьшении роли традиционных акторов, таких как Минская группа ОБСЕ, переоценке позиций России, Ирана и Грузии, а также на растущем интересе Европейского союза, США и Китая. Несмотря на безусловные военные успехи Азербайджана во Второй Карабахской войне, регион по-прежнему сталкивается с нерешёнными азербайджано-армянскими противоречиями, хрупкими процессами реинтеграции и общей напряжённостью в сфере безопасности. Проведённое исследование завершается рекомендациями для исследователей и предлагает направления для будущих работ, связанных с послеконфликтным управлением и региональным сотрудничеством.

*Ключевые слова:* Азербайджан, Южный Кавказ, Карабахский конфликт, региональная геополитика, постконфликтный период.

**TABRIZA BAGIROVA**
*PhD student at Nakhchivan State University,*
*Lecturer*

## NEW REALITIES CREATED BY AZERBAIJAN IN THE SOUTH CAUCASUS AFTER THE SECOND KARABAKH WAR IN THE CONTEXT OF REGIONAL AND INTERNATIONAL RELATIONS

This article explores the geopolitical transformation of the South Caucasus following Azerbaijan's military victory in the Second Karabakh War of 2020. From the perspective of international relations theory - particularly realism and liberal institutionalism - it examines how the liberation of Azerbaijan's occupied territories, the strengthened alliance with Turkey, and the increase in strategic regional investments have reshaped the balance of power. The study's main feature lies in its focus on the declining role of traditional actors such as the OSCE Minsk Group, the recalibration of Russia's, Iran's, and Georgia's positions, and the growing interests of the European Union, the United States, and China. Despite Azerbaijan's decisive military success in the war, the region remains challenged by unresolved Armenia–Azerbaijan disputes, fragile reintegration processes, and broader security tensions. The research concludes with recommendations for scholars and outlines directions for future studies on post-conflict governance and regional cooperation.

*Keywords:* Azerbaijan, South Caucasus, Karabakh conflict, regional geopolitics, post-conflict period.

*Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 12 yanvar 2026-cı il.*
*Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 29 yanvar 2026-cı il.*
*Rəyçilər: s.e.f.d. Elvin Talışinski, t.e.d. Qabil Əliyev.*